

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
Коваль Інни Віталіївни на дисертаційне дослідження

Нагорняк Світлани Василівни на тему

«Педагогічні умови формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

На сучасному етапі розвитку українського суспільства можемо з впевненістю констатувати, що надзвичайно актуальною є проблема дослідження професійної правосвідомості, як виду правової свідомості, яка є одним з найвпливовіших суб'єктивних чинників її функціонування й розвитку. На наш погляд, саме професійна правосвідомість зумовлює роль правотворчої і правореалізаційної діяльності та виступає у певній мірі важливою гарантією прав та свобод людини і громадянина. Важливим фактором, який забезпечує досконалість форми й змісту джерел права, є професійна правосвідомість. На рівні правореалізації професійна правосвідомість забезпечує відповідні права та свободи через правозастосовчу, правозахисну й правоконсультативну діяльність. Дослідження педагогічних умов формування професійної свідомості загалом та майбутнього юриста зокрема, є актуальною проблемою теорії і методики виховання.

Важливо відзначити зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Так, дослідження входить до плану науково-дослідної роботи Вінницького державного педагогічного університету за темою «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти» (державний реєстраційний номер 0115U002571); виконане згідно з планами наукової роботи Вінницького кооперативного інституту «Інституціональне забезпечення розвитку споживчого ринку регіону» (державний реєстраційний номер 0117U00551).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. Дисертантом *вперше* визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу (використання інформаційно-комунікаційних технологій у правовому вихованні студентської молоді; становлення активності правової позиції студентів у процесі педагогічного

коучингу; залучення студентів до самостійного вирішення правових проблем у процесі організації громадської діяльності); розроблена модель формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу; *уточнено* сутність, критерії, показники й рівні сформованості правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство; *подальшого вдосконалення* набули форми й методи формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу.

3. *Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації*

Аналіз тексту дисертації С.В. Нагорняк, автореферату та змісту публікацій дисертанта дозволяють зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів.

Науковий апарат дисертаційної роботи відрізняється чіткістю й логічністю формулювань, адекватністю темі і дають можливість сформувати достатньо цілісні уявлення про зміст роботи, її будову, інструментарій, способи інтерпретації отриманих результатів. Складний, міждисциплінарний характер предмету дослідження зумовили особливості розроблення його теоретичних засад, які у дисертації визначено чітко і достатньо обґрунтовано.

Для досягнення поставленої мети в роботі були використані такі загальнонаукові методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез з метою системного аналізу наукової літератури та дисертаційних досліджень для теоретичного обґрунтування проблеми формування правосвідомості; узагальнення, абстрагування, класифікація для узагальнення наукових підходів до розуміння сутності та структури правосвідомості студентів, проведення класифікаційного вивчення основних понять; моделювання для розроблення моделі та визначення педагогічних умов формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу; *емпіричні* – спостереження, анкетування, опитування, тестування, експертне оцінювання, педагогічний експеримент з метою апробації педагогічних умов; методи математичної статистики (критерій Пірсона χ^2) для перевірки достовірності результатів експериментального дослідження.

Дисертація С.В. Нагорняк написана на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній табличні та графічні матеріали. Одержані дисертантом результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та його завданням.

Заслужують на позитивну оцінку додатки до дисертаційної роботи, які вдало доповнюють її зміст. У них представлено фактологічний матеріал, що конкретизує, поглиблює важливі аспекти рецензованого дослідження.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертації. Матеріали рецензованої роботи пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки і професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, а також на науково-практичних конференціях різного рівня.

4. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Слід зазначити, що результати дослідження С.В. Нагорняк впроваджено в освітній процес Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне (довідка №04/224 від 05.03.2018 р.); коледжу економіки і права Вінницького кооперативного інституту (довідка №74 від 07.03.2018 р.); Вінницького коледжу економіки та підприємництва Тернопільського національного економічного університету (довідка № 041 від 13.03.2018 р.); Житомирського кооперативного коледжу бізнесу і права (довідка № 1.1.5/64-а від 14.03.2018 р.).

Важливим надбанням здобувачки є також те, що матеріали її дисертаційної роботи стали основою для розробки методичних рекомендацій «Формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу» для викладачів та студентів закладів вищої освіти.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

У вступі обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт і предмет дослідження; окреслено методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; охарактеризовано експериментальну базу; викладено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертації. Обрана авторкою логіка і послідовність викладу тексту дисертації відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

У першому розділі – «Формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство як наукова проблема» – з'ясовано феноменологію поняття правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство; проаналізовано сутність правосвідомості студентів як філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної категорії; визначено особливості формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу.

Слід відзначити належну наукову і професійну грамотність автора. Доведено, що правосвідомість – це форма суспільної свідомості, що містить у собі сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, котрі характеризують ставлення людини, соціальних груп і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним. Педагогічний аспект досліджуваної проблеми автор цілком слушно пов'язує із формуванням правосвідомості конкретної професійної групи та відображенням її практичної діяльності, розрізняючи при цьому правосвідомість як характеристику особистості майбутнього юриста та правосвідомість як характеристику його майбутньої професійної діяльності. Правосвідомість майбутніх юристів, випускників коледжу, визначено автором як сферу суспільної, групової та індивідуальної свідомості, котра відображає правову дійсність у формі правових знань та вмінь ними користуватися, емоційно-оцінювальних відношень до права та практики його використання, правових установок і ціннісних орієнтацій, регулюючих поведінку особистості в юридично значущих ситуаціях.

Позитивно слід оцінити визначення сутності правового виховання як багатоцільової діяльності, яка передбачає наявність стратегічних, довготривалих і тактичних цілей. Автором доведено, що правове виховання спрямовано на формування правосвідомості, що забезпечує перехід правових знань у відповідні правові переконання студентів через їхню активну практичну діяльність із нормативно-правовими актами.

У другому розділі – «Діагностика сформованості правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство» – визначено й обґрунтовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство; у процесі проведення констатувального етапу педагогічного експерименту з'ясовано стан сформованості та рівні виявлення правосвідомості студентів.

Продуктивним вважаємо окреслений дисертантом компонентний склад досліджуваного феномену. Структура правосвідомості розглядається як комплекс взаємопов'язаних компонентів, котрі забезпечують її цілісність: *когнітивний компонент* передбачає комплекс соціально-правових та юридичних знань, котрими володіє майбутній юрист, знання основних нормативно-правових документів, котрі регламентують професійну діяльність юристів; *правостворюючий компонент* характеризує емоційний стан (емоції, почуття, переживання) майбутнього юриста, що виражає його емоційно-ціннісне ставлення до правознавства й законодавства, ціннісний показник усвідомленості майбутнім юристом необхідності соціально-правової діяльності. Цей компонент визнає пріоритет права як загальнолюдську цінність у структурі ціннісно-змістової сфери майбутнього юриста, прояв нетерпимості до правопорушень українського законодавства, правову відповідальність; *поведінковий компонент* – правова поведінка майбутнього юриста, навички прийняття юридичних рішень у професійних та особистісних ситуаціях, захист прав, свобод, інтересів громадян.

Для визначення рівнів сформованості правосвідомості студентів-правознавців коледжу виокремлено такі критерії та показники: пізнавально-інформаційний (правові знання, правові оцінки, правові погляди, переконання, уявлення); емоційно-ціннісний (ціннісне ставлення до законодавства, емоційне ставлення до права та правових явищ, усвідомлення необхідності соціально-правової діяльності); діяльнісний (мотиви правової поведінки, правові звички, традиції, готовність до правомірних дій).

Для визначення сформованості показників структурних компонентів правосвідомості визначено рівні їх прояву: активний, продуктивно-виконавчий, пасивний.

У третьому розділі – «Педагогічні умови та модель формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу та їх експериментальна перевірка» – розроблена модель та обґрунтовано педагогічні умови формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу.

Безумовним досягненням автора стали педагогічні умови. На основі аналізу й узагальнення результатів констатувального етапу експерименту обґрунтовано такі педагогічні умови формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу: використання інформаційно-комунікаційних технологій у правовому вихованні студентської молоді; становлення активної правової позиції студентів у процесі педагогічного коучингу; залучення студентів до самостійного вирішення правових проблем у процесі організації громадської діяльності.

Слід позитивно оцінити методичну пропозицію автора дисертації. Так, щодо першої педагогічної умови – використання інформаційно-комунікаційних технологій у правовому вихованні студентської молоді – автором було виявлено, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у виховний процес коледжу сприяє формуванню правосвідомості та правової культури майбутніх юристів. Методика реалізації педагогічної умови враховувала авторські напрацювання щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у правовому вихованні студентської молоді і включала: інформаційний прес-центр, інформаційний вісник, сайти коледжу, інтернет-клуб, мережеві турніри, дистанційні олімпіади, проекти тощо. Щодо другої педагогічної умови – становлення активної правової позиції студентів у процесі педагогічного коучингу – було виявлено, що коучинг як синтез тренінгових технологій є ефективним методом взаємодії зі студентами та формування їх професійного мислення. Ефективними виявилися такі форми роботи, що були зреалізовані зі студентами коледжу спеціальності правознавство: участь у виконанні інноваційних проектів у галузі права; розробка та реалізація соціально-значущих проектів; участь у конференціях, «круглих столах», семінарах різного рівня; «Центрі правової допомоги»; соціально-психологічний тренінг.

Третя педагогічна умова – залучення студентів до самостійного вирішення правових проблем у процесі організації громадської діяльності. Ця педагогічна умова передбачала участь студентів у різних видах діяльності, створення умов для громадянської самореалізації, гнучку організацію виховного процесу. Основними функціями «Школи молодого юриста», як засобу формування правосвідомості, було визначено такі: попереджувальна; адаптаційна; навчальна; виховна; розвивальна; діагностична.

Заслугою на схвалення розроблена автором модель формування правосвідомості майбутніх юристів визначила такі блоки: цільовий, організаційно-діяльнісний, діагностично-результативний.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації .

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У підрозділі 1.1. дисертаційної роботи наводяться різні підходи до розуміння взаємозв'язків між категоріями «правосвідомість» та «правова культура». На наш погляд, варто було б чіткіше висловити авторську позицію.

2. У підрозділі 1.2. автор здійснює аналіз поняття «правове виховання», але воно занадто деталізоване. Цей аспект можна було б дещо скоротити.

3. Автором дається глибока характеристика змісту правового виховання, аналіз нових підходів до його формування та вказується на необхідність враховувати у змісті правового виховання коледжу проблеми імплементації законодавства України з правовою базою Євросоюзу. Це дуже позитивно, але цьому питанню можна було приділити більше уваги.

4. У підрозділі 2.1. поданий аналіз констатувального етапу педагогічного експерименту. Доцільно було б, на нашу думку, глибше проаналізувати недоліки у формуванні правосвідомості студентів спеціальності правознавство та здійснення правового виховання у коледжах.

5. Додатки до роботи багаті, різнопланові та вдало доповнюють основний зміст роботи, але доцільно було б ширше представити продукти діяльності самих студентів.

Висловлені зауваження, однак, не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

9. Повнота викладання результатів в опублікованих працях

Основні результати дослідження висвітлено у 33 публікаціях, з яких 6 – у фахових виданнях, 6 – у зарубіжних виданнях, 2 – у виданнях, індексованих у Index Copernicus, 1 – навчально-довідковий посібник, 18 – інші видання. Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено в означених друкованих працях.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертаційна робота «Педагогічні умови формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу» є самостійною, завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати; відповідає вимогам, викладеним у Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013р. №567, а її автор Світлана Василівна Нагорняк заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
викладач КВНЗ «Уманський
гуманітарно-педагогічний коледж
ім. Т. Г. Шевченка»

І. В. Коваль

Відома засвідчено
Старший інспектор

З. П. Шевченко